

Ks. prof. zw. dr hab. Henryk Skorowski
 Koordynator Międzynarodowego Centrum Dialogu Międzykulturowego
 i Międzyreligijnego UKSW w Warszawie

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ
o. mgra lic. Radosława Kramarskiego pt. „Zaangażowanie ekologiczne
powinnością moralno – społeczną w świetle katolickiej nauki społecznej”
napisanej na Wydziale Teologicznym
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie
pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Tadeusza Borutki

1. Przedmiot i tytuł rozprawy

Zasadniczym problemem przedstawionej do recenzji rozprawy jest ukazanie zaangażowania ekologicznego jako powinności moralno – społecznej. Czyni to Autor na bazie katolickiej nauki społecznej. Mówi Autor rozprawy o tym we wstępie swojego dzieła: „Celem pracy jest ukazanie problematyki ochrony środowiska naturalnego jako powinności etyczno – społecznej. Zagadnienie to jest omawiane w nauczaniu Kościoła i stanowi przedmiot rozważań nie tylko dla teologii moralnej, ale także dla katolickiej nauki społecznej.”, /wstęp, s. 12 /. Główny przedmiot badań został przez Autora uzupełniony o szereg celów pośrednich, ważnych dla ostatecznych wyników rozprawy. Zdaniem Autora aktualność podjętej problematyki wynika między innymi z faktu ciągle występujących zagrożeń środowiska.

W tym miejscu podkreślić należy, że Autor podejmuje zagadnienie interesujące, aktualne i jakościowo ważne w sferze naukowych dociekań, ale także praktycznych rozstrzygnięć w ramach współczesnego życia społecznego. Zaangażowanie ekologiczne jako powinność moralno - społeczna jest zatem zagadnieniem o istotnym ciężarze gatunkowym. Zaznaczyć przy tym należy, że jest to nie tylko zagadnienie naukowo i praktycznie ważne, ale także nowatorskie. Nie ma dotychczas w literaturze naukowej całościowego ujęcia

tego problem w perspektywie katolickiej nauki społecznej. Mamy więc do czynienia z zagadnieniem nie tylko interesującym, aktualnym i naukowo ważnym, ale także nowatorskim. W tym sensie jest to bez wątpienia zagadnienie godne rozprawy doktorskiej. Należy pogratulować Autorowi rozprawy i jej promotorowi podjęcie tak ważnej kwestii. Jako recenzent nie zgłaszam żadnych zastrzeżeń do problemu rozprawy ani jego sformułowania w tytule rozprawy.

2. Baza bibliograficzna

W badaniach dotyczących zasadniczego problemu musiał Autor posłużyć się odpowiednią bazą bibliograficzną. Pisze o niej Autor we wstępie: „Przedstawienie powyższego zagadnienia wymaga przebadania szeregu dokumentów nauczania Kościoła, zapoznania się z wieloma opracowaniami, uporządkowania ich treści oraz zespolenia w jeden systematyczny wykład. Ponadto należy skorzystać z opracowań teologicznych, filozoficznych i socjologicznych dotyczących tego zagadnienia. „ /wstęp s. 13/. Bazę tę stanowią: Pismo św. i nauczanie soborowe, nauczanie papieskie, Dokumenty Stolicy Apostolskiej oraz literatura.

Istotny dział bibliografii stanowi literatura zawierająca przede wszystkim pozycje dotyczące środowiska i jego ochrony. Jest sprawą oczywistą, że dobór bazy źródłowej jest przywilejem Autora dzieła. Dotyczy to także doboru odpowiedniej literatury. Konieczne jest jednak uwzględnienie najważniejszych pozycji w zakresie poruszanej problematyki. Autor wywiązał się z tego zadania dobrze. Ogólnie należy podkreślić, że Autor wykonał znaczącą i uczciwą pracę dotyczącą nie tylko odpowiedniego zestawu szeroko rozumianych źródeł literatury, ale także gruntownej ich analizy. O dobrej analizie świadczy bowiem

wykorzystanie w rozprawie. W kontekście bazy bibliograficznej chciałbym zgłosić kilka drobnych kwestii.

Pierwsza dotyczy podziału tej bazy. Wydaje się, że w pracy doktorskiej należy jasno wyodrębnić źródła i literaturę uzupełniającą. Podzieliłbym zatem bibliografię na źródła, do których należałoby zaliczyć dokumenty nauki społecznej Kościoła, nauczanie papieży i literaturę źródłową. Literatura źródłowa to te opracowania, które dotyczą nauczania Kościoła na temat ochrony środowiska. Nie powinno się ich umieszczać w jednym dziale obok pozycji luźno związanych z poruszonym zagadnieniem.

Kolejna kwestia to zapis nauczania papieży. Nie powinno się tego czynić alfabetycznie ale chronologicznie. Nie powinien być Benedykt XVI przed np. Leonem XIII. Nauczanie papieskie także ewoluuje. To powinno mieć odzwierciedlenie w zapisie bibliograficznym.

Trzecia kwestia dotyczy umieszczenia w dziale literatura szerokiego wachlarza różnorodnych opracowań i publikacji. Wydaje się, że można z tego działu wydobyć wszystkie pozycje bezpośrednio dotyczące ochrony środowiska i umieścić je w dziale „źródła” a resztę pozostawić w dziale literatura pomocnicza.

Powyższe uwagi nie pomniejszają wagi zgromadzonej i dobrze wykorzystanej bazy bibliograficznej.

3. Metody

Metody badawcze użyte w pracy poprawne. Pisze o nich Autor rozprawy we wstępie: „Materiały źródłowe nadają się do przebadania przy zastosowaniu metody historyczno – porównawczej i metody analizy treści, przy czym ta ostatnia okazuje się szczególnie pożyteczna. Skorzystano także z metody analityczno - syntetycznej” /wstęp, s. 13 /. Zastosowane zatem zostały w

rozprawie liczne metody. Miały one pozwolić Autorowi rozprawy z jeden strony dokonać dogłębnej analizy określonego uprzednio materiału źródłowego, z drugiej zaś syntezy omawianego problemu. Trzeba przyznać, że mgr Kramarski jest wierny przyjętym metodom nie tylko w zasadniczych elementach, ale także w szczegółach.

4. Konstrukcja rozprawy

Konstrukcja rozprawy podporządkowana jest głównemu założeniu badawczemu jakim jest kwestia zaangażowania ekologicznego jako powinności etyczno - społecznej. Praca składa się z 5 rozdziałów. Pierwszy z nich /s. 15 - 52 / poświęcony jest genezie wrażliwości i zaangażowania na rzecz ekologii. W r. II /s. 53 - 88/ ukazano nauczanie Kościoła na tematy ekologiczne. Rozdział III /s. 89 - 117 / dotyczy priorytetów ekologii ducha w katolickiej nauce społecznej. Z kolei r IV /s. 118 - 137 / podejmuje problem duszpasterstwa ekologicznego. Całość analiz kończy r. V /s. 138 - 163 / ukazujący współpracę Kościoła z różnymi instytucjami ekologicznymi .

Dociekania Autora rozpoczyna wstęp, w którym postawiony jest cel rozprawy, scharakteryzowane źródła, metody i jej struktura. Pracę zamyka zakończenie zawierające przypomnienie głównych tez rozprawy i wniosków wynikających z przeprowadzonych analiz.

W tym miejscu należy postawić zasadnicze pytanie, czy konstrukcja rozprawy jest logiczna i czy poszczególne rozdziały, zawarte w nich paragrafy wyczerpują problem analizowany z rozprawie?

Odpowiedź winna być pozytywna. W obecnej konstrukcji jest wyraźnie zarysowana logika. Nie ulega bowiem wątpliwości, że wszystkie omawiane w poszczególnych rozdziałach problemy badawcze silnie ze sobą korespondują. Można zatem jednoznacznie stwierdzić, że praca w swej strukturze jest jasna i

logiczna. Poszczególne rozdziały i zawarte w nich paragrafy: mieszczą się w sformułowanym temacie, wyczerpują problem postawiony w temacie i są logicznie ułożone.

5. Ocena rozprawy

W niniejszej opinii trudno silić się na ukazanie pełnej treści rozprawy doktorskiej mgra Kramarskiego, a tym bardziej ustosunkować się do poszczególnych tez. Musi wystarczyć zapewnienie o wysokiej wartości poznawczej i naukowej zawartych w niej analiz, syntez i końcowych wniosków. Aprobując całość przemyśleń Autora należy zwrócić uwagę na kilka kwestii:

- Treść wstępu do rozprawy zawiera sygnalizację wszystkich wymaganych kwestii, a więc: podprowadzenie pod problem, postawienie problemu, charakterystykę bazy źródłowej, omówienie metody i struktury dysertacji. Wstęp jest zatem dobry merytorycznie i metodologicznie.

- Pierwszy rozdział dotyczący genezy wrażliwości i zaangażowania na rzecz ekologii oceniam pozytywnie. Uważam, że dostatecznie dobrze został omówiony kontekst nauczania Kościoła na temat powinności zaangażowania jako powinności.

- Bardzo ciekawe są analizy drugiego rozdziału dotyczącego nauki społecznej Kościoła na tematy ekologiczne. Także ten rozdział oceniam pozytywnie. W kontekście analiz tego rozdziału chciałbym postawić Autorowi pytanie: który z ostatnich papieży ma największy wkład w tę problematykę? Chodzi oczywiście o wkład merytoryczny a nie ilościowy.

- Wysoko oceniam analizy trzeciego rozdziału dotyczące priorytetu ekologii ducha. Także w kontekście tego rozdziału chciałbym zapytać Autora: w czym tkwi istota ekologii relacji interpersonalnych?

- Nie zgłaszam zastrzeżeń do rozdziału czwartego dotyczącego duszpasterstwa ekologicznego. W kontekście tego rozdziału chciałbym postawić

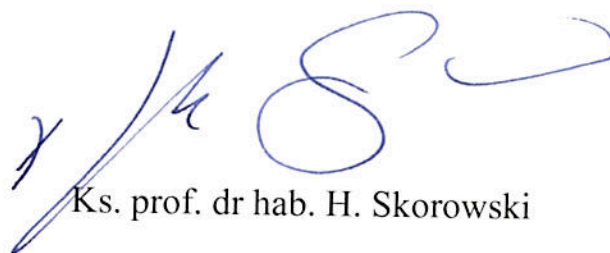
pytanie: w czy tak naprawdę wyraża się rzeczywisty wkład Kościoła w dzieło edukacji ekologicznej?

- Także rozdział V dotyczący współpracy Kościoła z różnymi instytucjami ekologicznymi oceniam pozytywnie. Pozostaje w tej materii pytanie: czy istnieje możliwość współpracy z wszystkimi organizacjami dziś działającymi? Jakie bariery najczęściej stoją na przeszkodzie tej współpracy?

- Bardzo wysoko oceniam zakończenie rozprawy, które jest nie tylko zwykłym podsumowaniem ale stanowi konstruktywną syntezę i wnioski z przeprowadzonych analiz.

6. Wniosek końcowy

W podsumowaniu podkreślić należy, że recenzowana rozprawa stanowi interesujący krok w kierunku problematyki naukowo ważnej z jej odniesieniem do praktyki współczesnej rzeczywistości. Praca jest merytorycznie dobra i nowatorska. Metody w niej użyte poprawne. Wywód logiczny. Język naukowo poprawny. Autor wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej, oryginalnością rozwiązania problemu naukowego, umiejętnością pisania pracy naukowej. Dlatego wyrażam przekonanie, że rozprawa o. mgra Radosława Kramarskiego spełnia wymagania stawiane rozprawie doktorskiej i może być podstawą do dalszych etapów przewodu celem nadania jej Autorowi stopnia naukowego doktora.

Ks. prof. dr hab. H. Skorowski

Warszawa 20 IV 2022